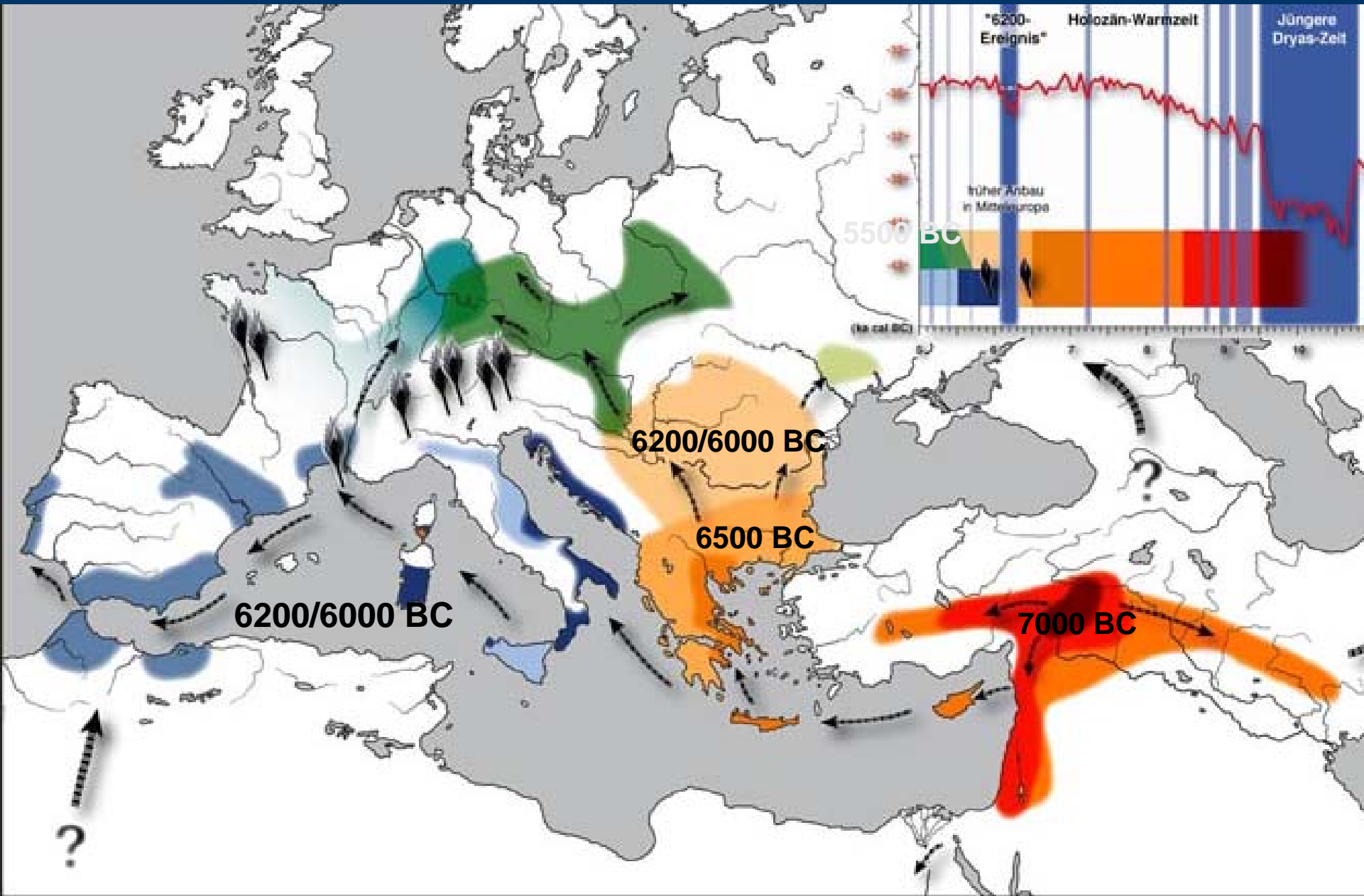

Evropa v mladší a pozdní době kamenné

Inna Mateiciucová

(II)

Časný neolit ve východním Středomoří

Neolit ve Středomoří a na Balkáně

5 hlavních fází

Neolit

- **Předkeramický neolit - Aceramic Neolithic/Pre-pottery Neolithic (7000/6800-6500 BC)**
 - **Časný neolit – Early Neolithic (6500-5800/5700 BC)**
 - **Střední neolit - Middle Neolithic (5800/5700-5300 BC)**

Eneolit (chalkolit)

- **Pozdní neolit - Late Neolithic (5300-4500 BC)**
- **Konečný neolit – Final Neolithic (4500-3200 BC)**

Předkeramický a časný neolit v jižní Evropě

(7000 – 5800 BC)

- Jižní Řecko, Kyklady ?, Kréta a Kypr
- Thesálie, Makedonie a západní Anatólie
- východní pobřeží Jaderského moře, jižní Itálie, Sardinie a Korsika

Časný neolit v jižní Evropě

(6500 – 5700 BC)

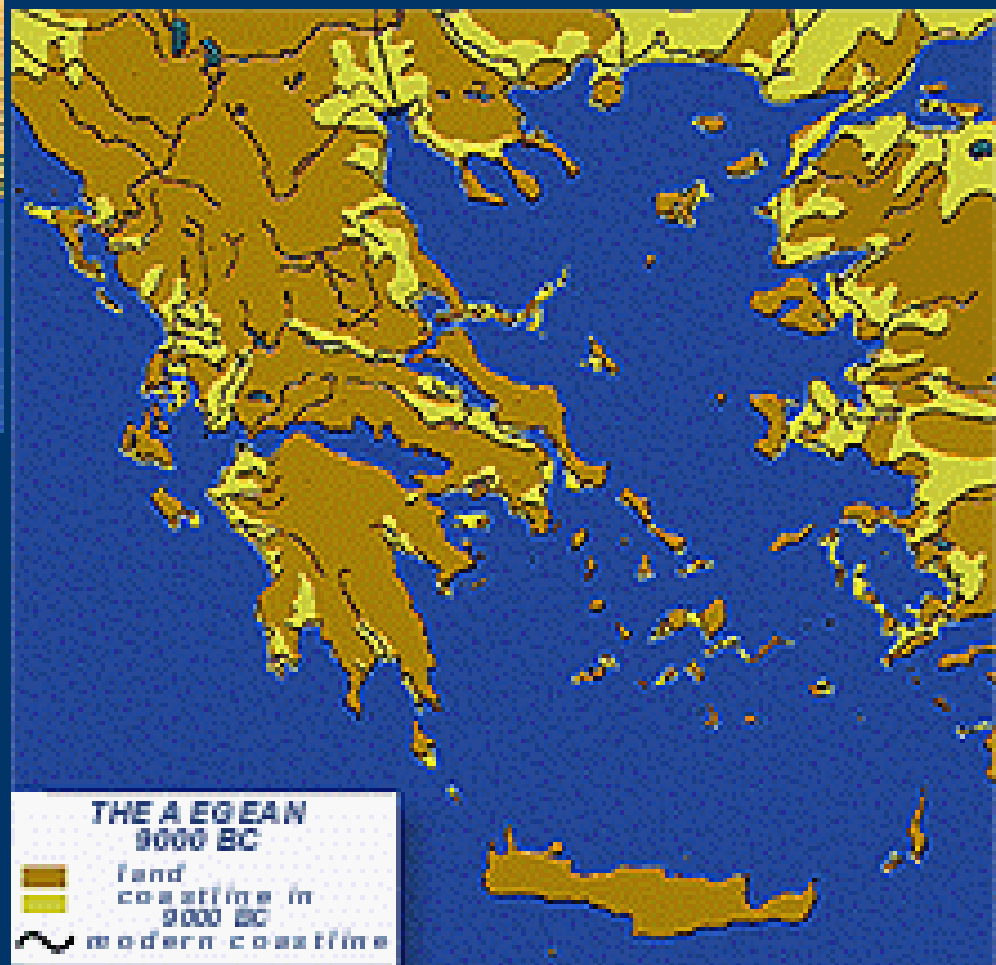
- severní Balkán (Srbsko, Bulharsko a Rumunsko) a Karpatská kotlina
- severní a střední Itálie
- západní Středomoří (Pyrenejský poloostrov a Maghreb)

9600 BC – konec doby ledové
počátek holocénu

Pleistocén

poslední stadiál
mladý dryas (10 800 - 9600 BC)

9600 BC - konec doby ledové

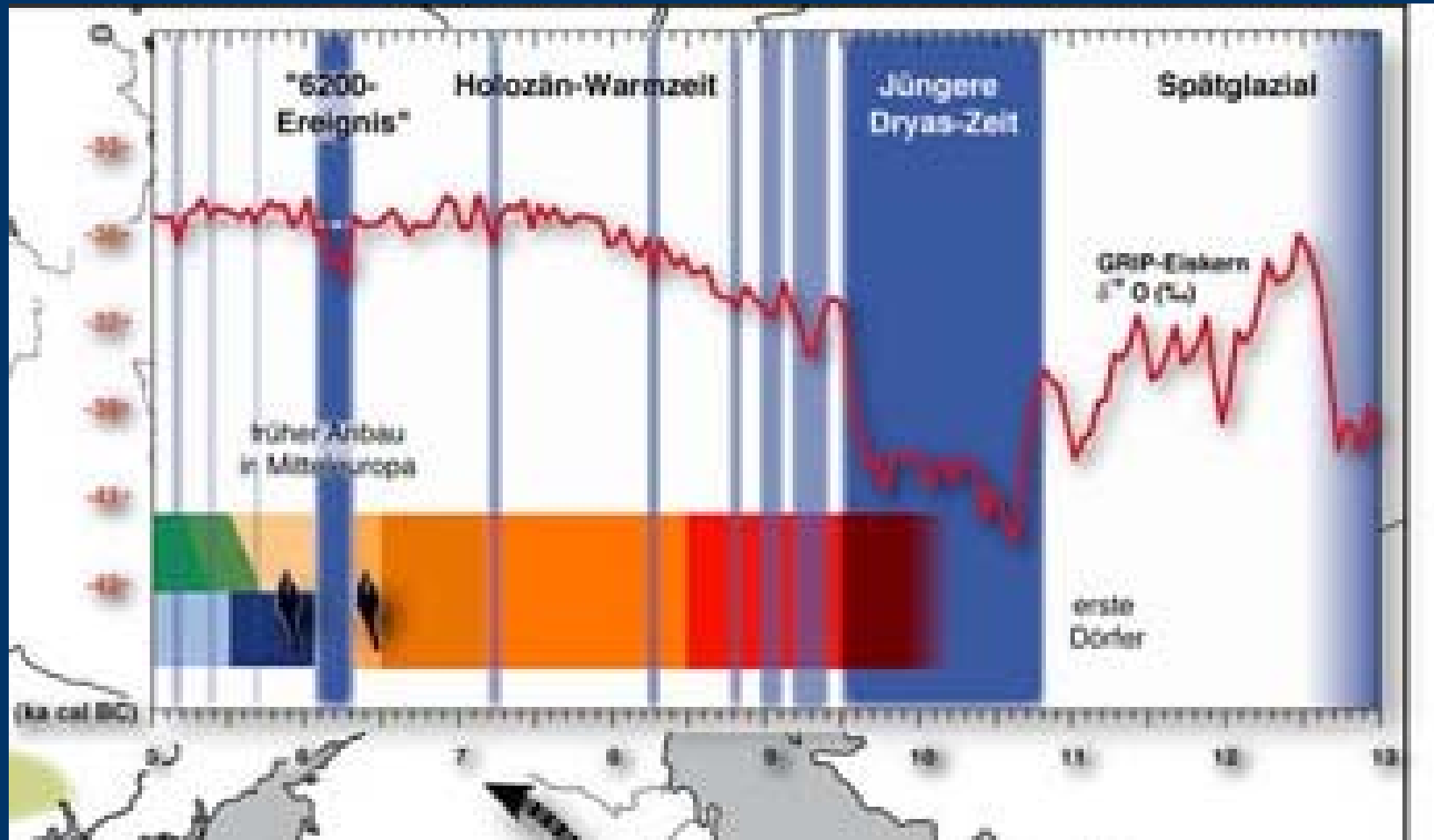
Přední východ

- předkeramický neolit (PPNA)

Evropa

- mezolit
- předkeramický neolit: Kypr, Kréta, Řecko, Kyklady?

6200 BC odchyľka

6200 BC klimatická odchylka (Bernhard Weninger et al. v tisku)

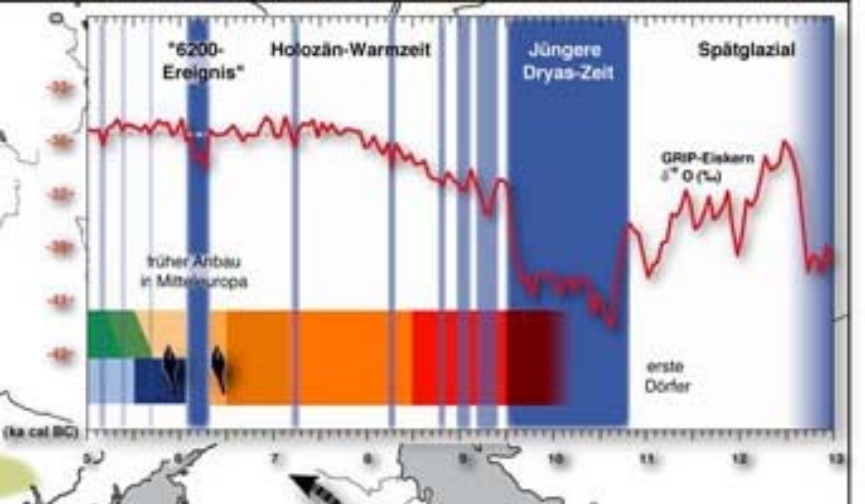
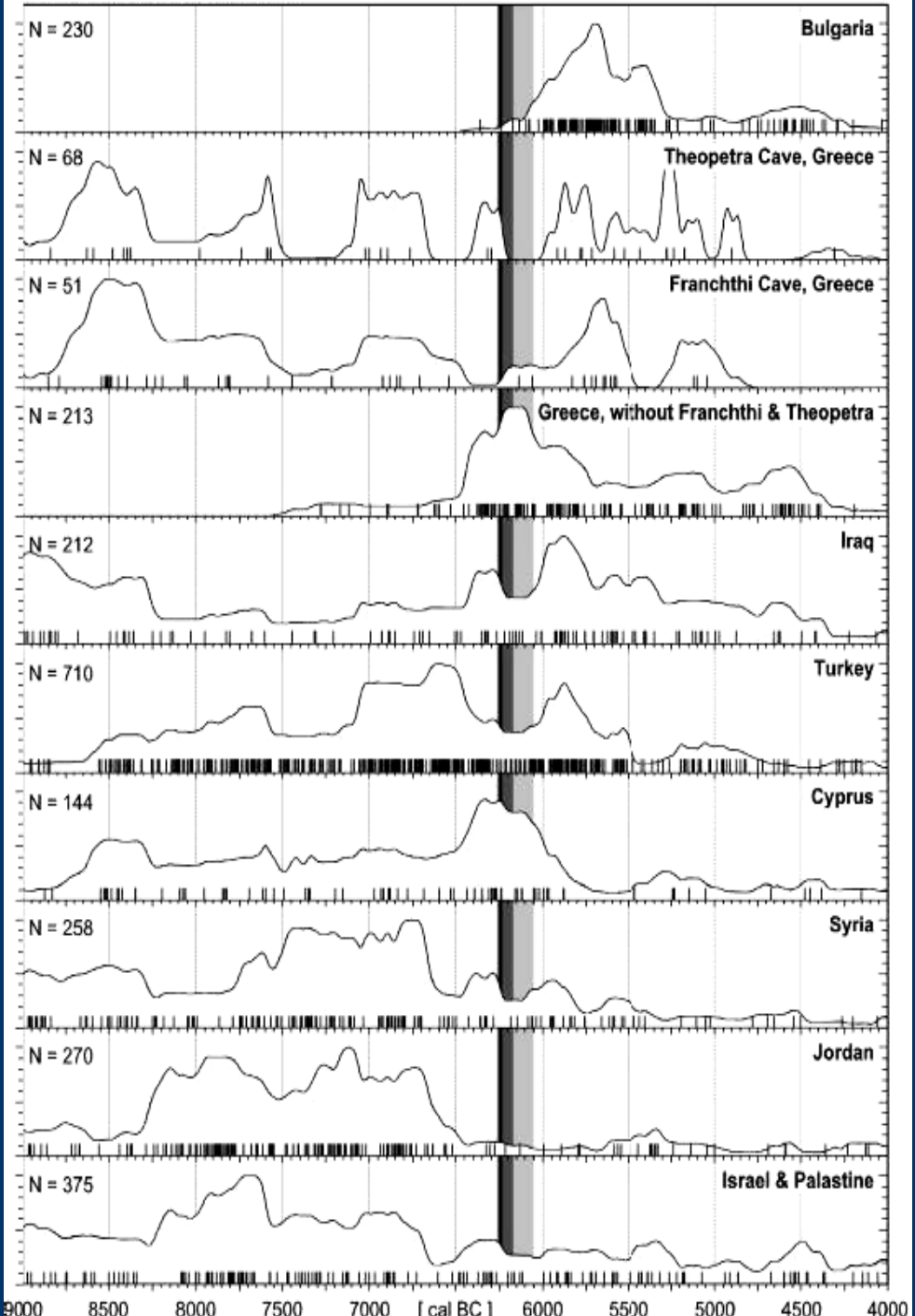
roztátí ledovcové kry
(Severní Amerika)

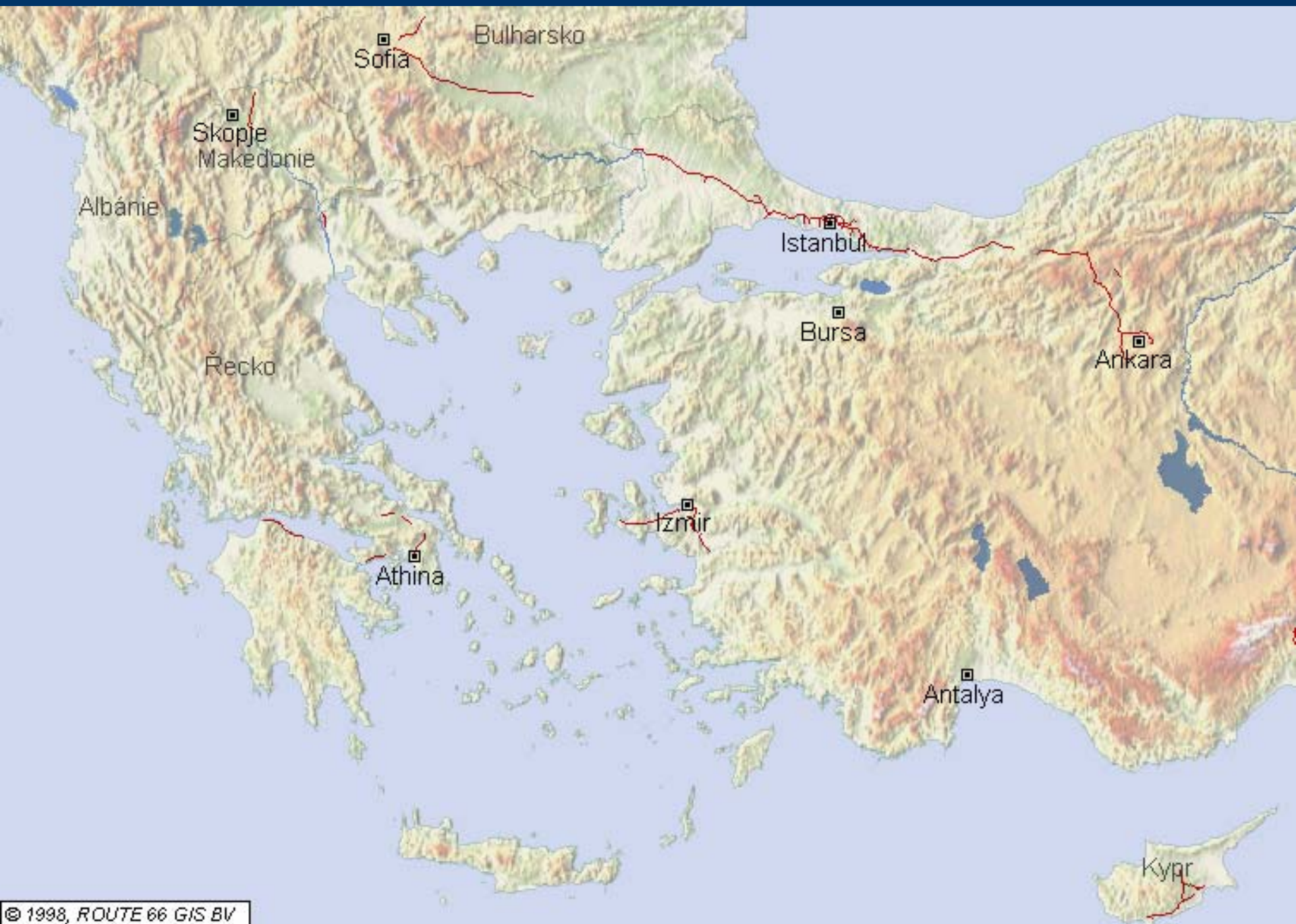
přiliv sladké vody do sev. Atlantiku

odklon Golfského proudu

rychlé ochlazení a sucho
na severní polokouli

neolitizace JV Evropy

Neolit na Kypru

- **Protoneolit (10 000 BC) – Akrotiri Aetokremnos**
- **Předkeramický (Neolithic Period I, 8200-6000 BC) - Kastros, Shillourokambos, Tenta, Khirokitia**

1500 let hiát

- **Keramický neolit (Neolithic II, 4 500-3 800 BC) – Khirokitia, Philia, Vrysi, Sotira**
- **Chalkolit (3800-2500 BC) – Erimi, Kissonerga, Lemba**

Předkeramický neolit na Kypru

Protoneolit (10 000 BC)

- **Akrotiri Aetokremnos** - jižní pobřeží ostrova
- opálené kosti dnes již vymřelých trpasličích hrochů (76 cm vys, 121 cm dlouhý) a slonů (76 cm vys, 121 cm dlouhý) – lov

doklad osídlení ostrova před obdobím neolitu

Předkeramický neolit na Kypru

(8200-6000 BC)

- lokality: Kastros, Shillourokambos, Tenta, Khirokitia
- → z Anatólie (obsidián) x andezitové misky z Kypru do Levanty => **příchod z Levanty nebo z Anatólie**
- kamenné nebo hliněné kruhové stavby, maltová podlaha
- pohřby pod podlahami domů
- nádoby z andezitu
- chov ovcí/koz, prasete
- pšenice, ječmen, čočka, hrách

Předkeramický neolit na Kypru

(8200-6000 BC)

- na ostrov museli být člověkem přivezeny:

ovce, kozy, prase, skot, jelen,
kočka

Shillourokambos (8 300 - 7 000 BC):
pohřeb člověka a kočky (9500 BP), v
hrobě také mušle a kamenné
broušené nástroje a ozdoby

domestikace?
(hubení hlodavců)

Egypt uctívání a mumifikace koček
(bohyně Bastet a Sachmet)

Khirkhitia (Kypr)

- 1936-1946 – archeologický výzkum Porphyrios Dikaios
- další archeologické výzkumy znovu od 70. let
- pozůstatky kruhových staveb (průměr 3-9 m) - z vápencových valounů, hlíny a rákosu, stavby často dvojitou stěnu
- větší stavby - dvě patra?
- uvnitř ohniště, vnitřní stěny omítnuty hliněnou omítkou, podél stěn kamenné lavice
- dvory a ulice mezi domy vydlážděny plochými kameny
- **interpretace:** dříve - jednotlivé domy obývaly jednotlivé rodiny x dnes - jedna rodina využívala dvě i více staveb k různým účelům
- objeveno 48 půdorysů domů (původně asi 1000 domů)
- dříve – několik 1000 obyv. x dnes - cca 300-600 obyvatel)

Khrokitia, Kypr

výzkum ve 30. a 40.
letech

Khirokhitia (Kypr)

- pohřby – ve skrčené poloze ve stěnách nebo pod podlahami domů.
- pohřební výbava - kamenné misky (často rituálně rozbité), náhrdelníky a jiné ozdoby
- broušená industrie - na vysoké úrovni
- kamenné misky a talíře - z lokálního andezitu, některé plasticky zdobené
- mělké kamenné misky jako lampy - analogie z Jericha a Ain Mallahy v Levantě
- zjištěny neúspěšné pokusy s výrobou keramiky
- vedle obsidiánu byly využívány pouze lokální kamenné suroviny

Khirokitia

Khirokitia - nádoby z andezitu

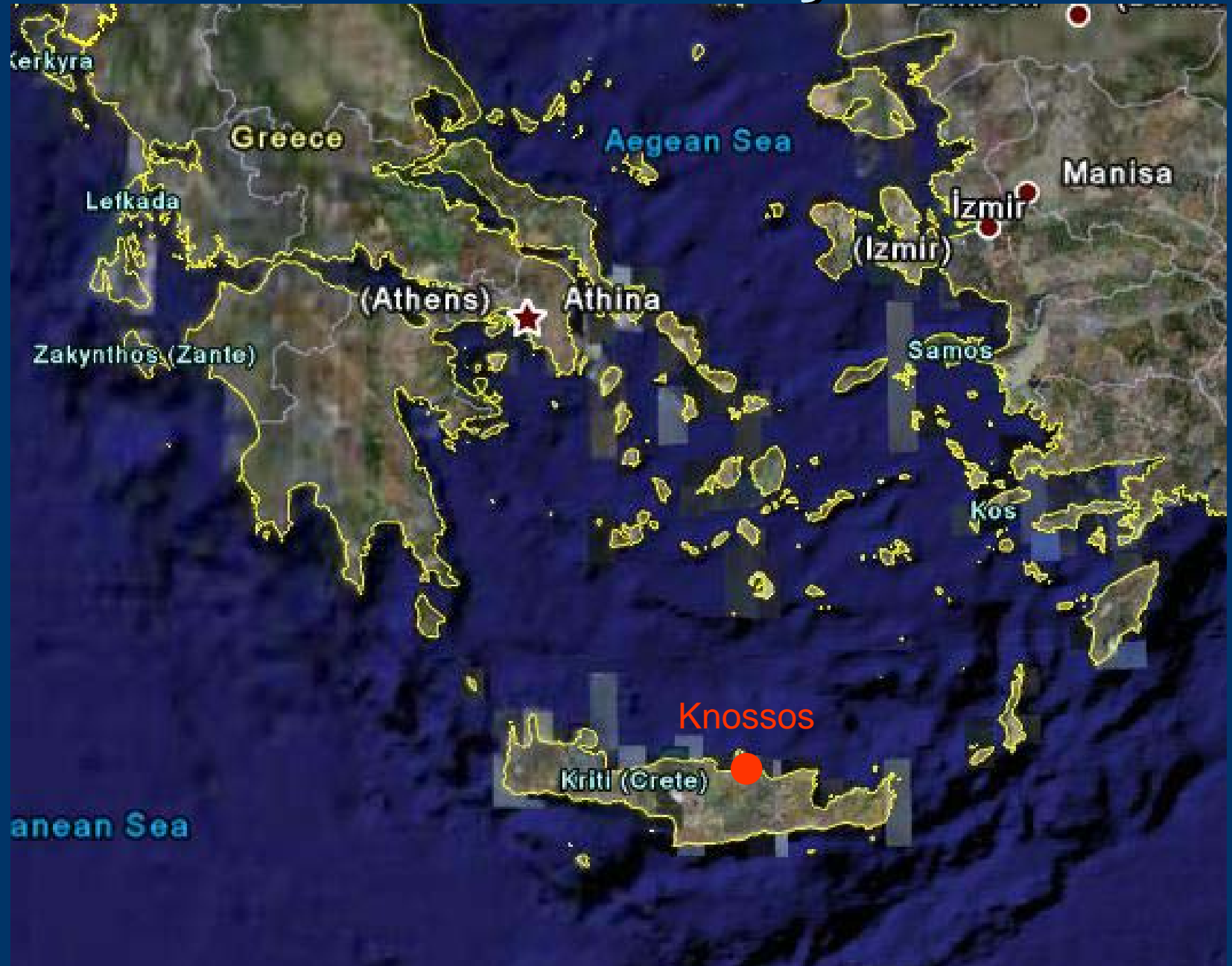

andezitové lampy

- Khirokitia opuštěna na 1500 let
- také ostatní lokality opuštěny a znovuosídleny až kolem 4500 BC

Neolit Kréty

Neolit Kréty

- **Předkeramický neolit (6800-6500 BC)**
- Knossos (= vrstva X)
- **Časný neolit (6500-5850 BC)**
- Knossos (= vrstva IX-VIII)
- **Střední neolit (5850-5350 BC)**
- Knossos (= vrstva VII-V)
- **Pozdní neolit I (5350-4900 BC)**
- Knossos (= vrstva IV-III)
- **Pozdní neolit II (4900-4550 BC)**
- Knossos (= vrstvy II-I)
- **Konečný neolit (4550-3200 BC)**
- Phaistos, Platyvola, Trapeza, Masaga

původ neolitu na Krétě

pravděpodobně z Anatólie

- pšenice obecná (*Triticum aestivum*) - známa z neolitu Anatólie, Kréty a jižní Itálie x chybí v nejstarším neolitu Řecka

Předkeramický neolit (6800-6500 BC)

Knossos (= vrstva X)

- bez keramiky, ale dvě hliněné plastiky
- žádné kompletní půdorysy domů
- stěny z nepálených cihel nebo z kamene
- domestikovaná pšenice, ječmen, čočka
- ovce/kozy (75%), prase (20%), i skot
- ŠI - obsidián z ostrova Melos
- broušené sekerky vzácné
- drtidla a zrnotěrky
- pohřby dětí a kojenců pod podlahami domů

Časný neolit (6500-5850 BC)

Knossos (= vrstva IX-VIII)

- stavby pravoúhlého půdorysu, z pálených cihel
- keramika: v plně vyvinutém stádiu, technologie importována, tvary z organických materiálů
- tmavá, leštěný povrch
- zdobena rytím a vypichováním,
- bílá, někdy červená inkrustace

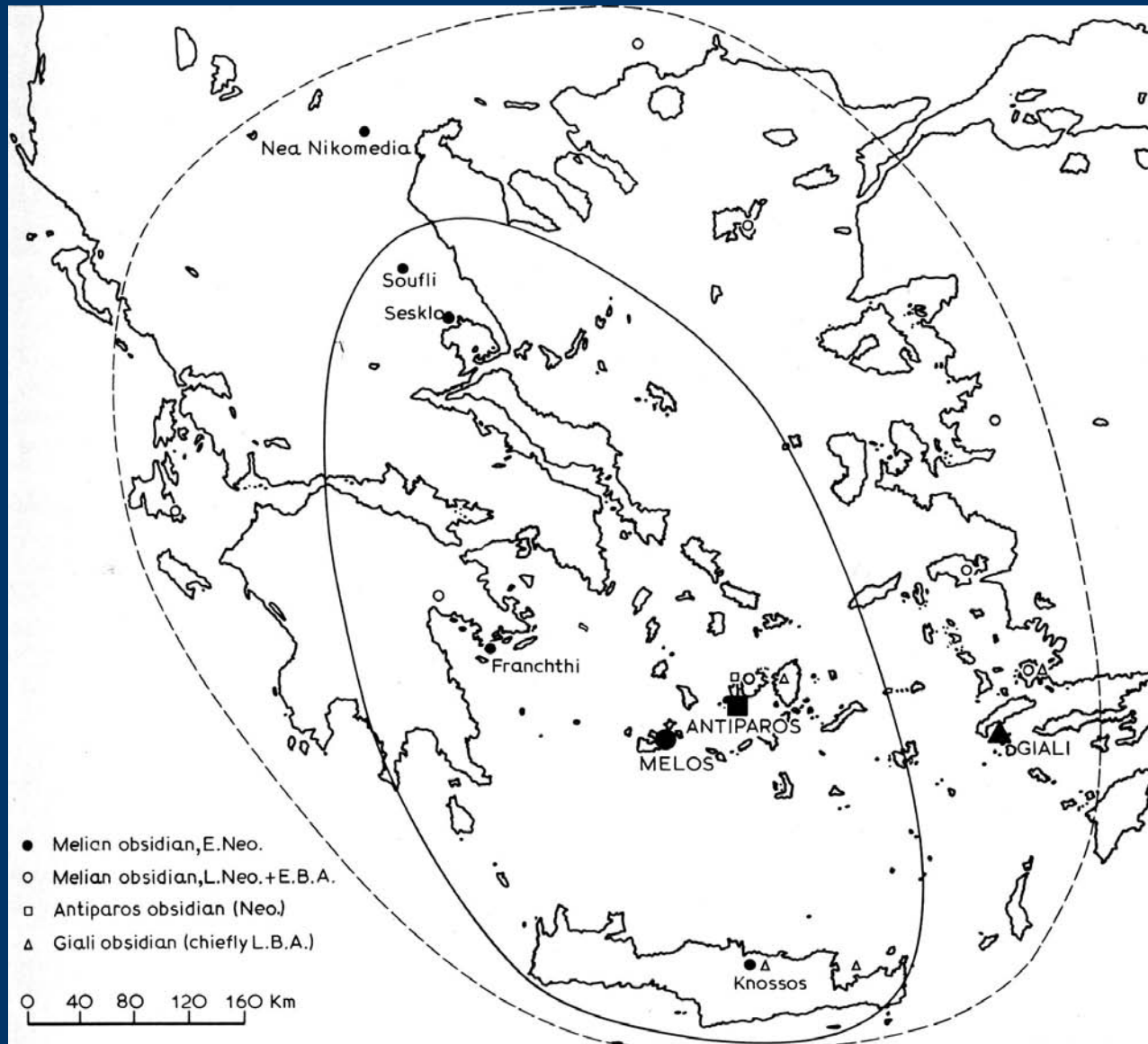
Neolit na Kykladských ostrovech

Neolit na Kykladských ostrovech

- Pozdní neolit
- Kultura Saliagos (5300-4900 BC)
- Kultura Kephala (4900-4500 BC)
-
- Konečný neolit
- – jeskyně Grotta (4500-3200 BC)

Obsidián z ostrova Melos

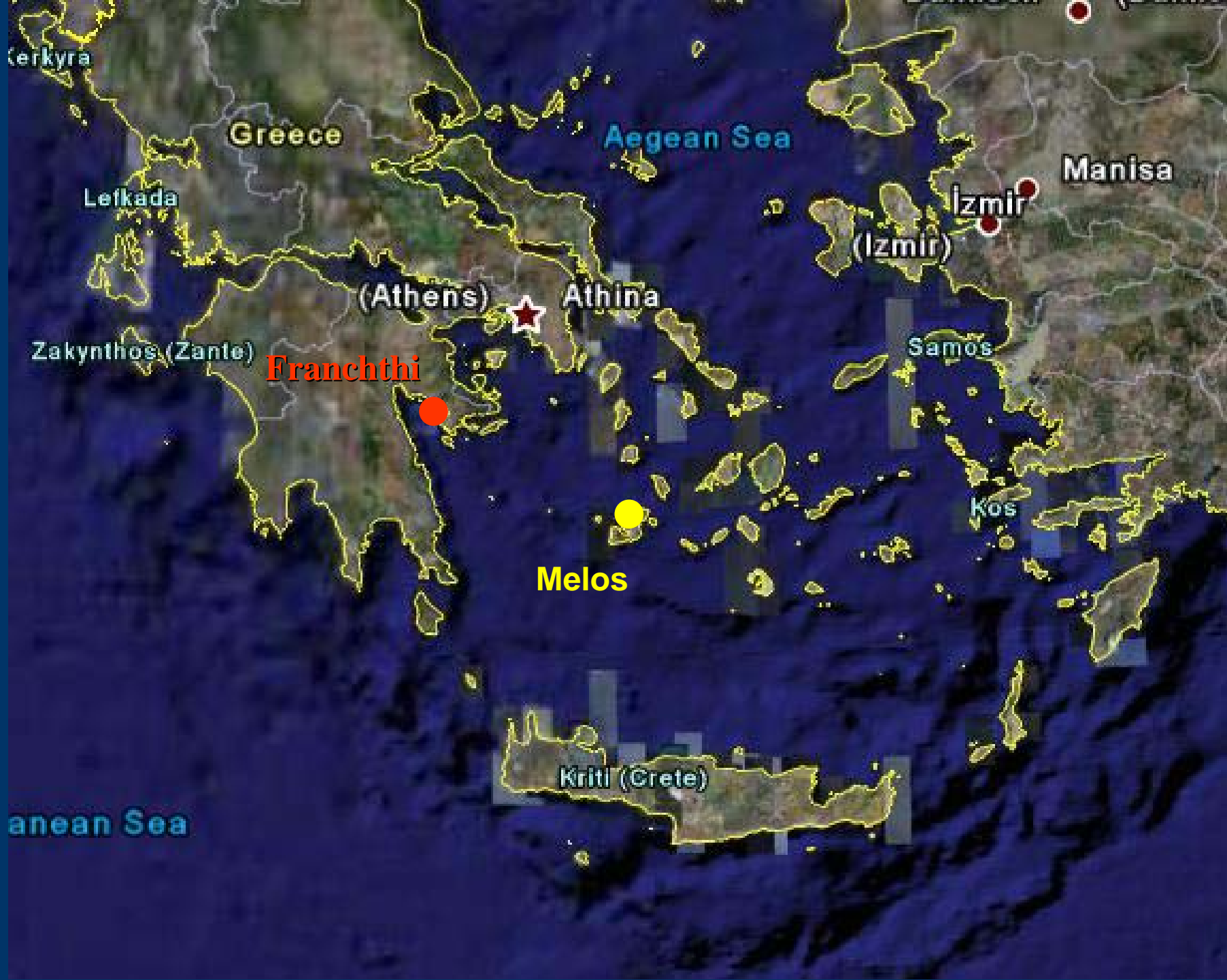

Obsidián z ostrova Melos

časný neolit J Řecka

- původ neolitu - na Předním východě
(přítomnost všech na Předním východě domestik. plodin x lokální
planý oves a mák nebyly v časném neolitu Řecka domestikovány)

Cerkyra

Greece

Aegean Sea

Manisa

Lefkada

Izmir

(Izmir)

(Athens)

Athina

Franchthi

Samos

Zakynthos (Zante)

Kos

Melos

Kriti (Crete)

Aegean Sea

jeskyně Franchthi

- 1967-1976 - výzkum Thomas W. Jacobsen

jeskyně Franchthi

(pohled dovnitř)

jeskyně Franchthi

(pohled na vykopávky uvnitř jeskyně)

jeskyně
Franchthi
(Trench F/A – hl. 11
m)

jeskyně Franchthi (Argolida, Peloponés)

stratigrafická sekvence

- **Paleolit (20 000 - 9 600 BC)**
- **Mezolit (9 600 - 6 800 BC)**
- **Akeramický neolit ? (6800-6500 BC)**
- **Časný neolit (Early Neolithic, 6800-5800 BC)**
- **Střední neolit (Middle Neolithic, 5800-5300 BC)**
- **Pozdní neolit (Late Neolithic, 5300-4500 BC)**
- **Konečný neolit (Final Neolithic, 4500-3200 BC)**

jeskyně Franchthi

mladý paleolit (20 000 – 9 600 BC)

Fáze A:

70% kůň (možná divoký osel), cca 30% jelen

Fáze B:

- 40% kůň, 25% jelen, 25% divoký tur, 10% divoké kozy, drobné ryby

Fáze C:

- 70% jelen, < 20% kůň, cca 10% divoké prase
- chybí velký tur, vzácně < 10% divoké kozy,
- objevuje se hraboš

pozdní paleolit fáze C

- před 11 000 BC - semena rodu Brutnákovitých (Boraginaceae)
- kolem 11 000 BC - planá čočka, vikev, pistácie a mandle
- kolem 10 500 BC - vzácně **planý oves a planý ječmen**
- ŠI – vzácně obsidián z ostr. Melos

Jeskyně Franchthi paleolitické kamenné nástroje

jeskyně Franchthi

mezolit (9 600- 6 800 BC)

- **časný mezolit**
- **> 70% jelen, cca 30% divoké prase, chybí kůň a divoké kozy, rybí kosti**
- **8000 BC - vymizení semen rodu Boraginaceae a nárůst podílu pistácií → otevřený les**
- **po 7 300 BC - plané hrušky, vzácně hrách**
- **poprvé zrnotěrky**

jeskyně Franchthi

mezolit (9 600- 6 800 BC)

- pozdní mezolit
- skladba fauny podobná časnému neolitu,
- podíl rybích kostí vzrostl na cca 20-40% - hlavně větší ryby
- obsidián z ostr. Melos asi 10 %
- po 7000 BC – běžně se vyskytuje planý oves a ječmen (=> hypotézy o lokální domestikaci obilovin x hodně odpůrců)

jeskyně Franchthi

mezolitické kamenné artefakty

jeskyně Franchthi

mezolit (9 600- 6 800 BC)

- pohřebí ritus:
- časný mezolit - pohřeb asi 25letého muže ve skrčené poloze v blízkosti vchodu do jeskyně
- pod pohřbem další pohřby
- v mezolit.vrstvách – roztroušeny kosti 6-25 jedinců
→ jeskyně trvale obydlena

jeskyně Franchthi

časný mezolit

**předkeramický neolit ??
(6800-6500 BC)**

Jeskyně Franchthi

časný neolit (6500-5800 BC)

- předkeramická fáze ?
- 1) osídlení prostoru před jeskyní – pozůstatky kamenných stěn (terasy?)
- 2) domestikované formy ovce a kozy
- 3) domestikované formy pšenice, ječmene a čočky
- 4) změna – **zmizely planě rostoucí formy obilí a luštěnin**
- 5) broušené sekerky, vzrostl počet zrnotěrek a srpových čepelí, **poprvé háčky na ryby**
- 6) obsidián z Melos – 40 %
- 7) keramika (později) – tmavá leštěná
 - červeně malovaná

Jeskyně Franchthi

časný neolit-doklady architektury

Jeskyně Franchthi

časný neolit - keramika

Jeskyně Franchthi

časně neolitické nástroje

poprvé háčky
na ryby

Jeskyně Franchthi

časný neolit - pohřbívání

pohřby asi 6 kojenců (< 1 rok), pohřeb 17leté ženy bez výbavy, v mělkých jamách

výjimka – hrob kojence s mramorovou miskou a pol. nádoby

charakteristika neolitu v Řecku

- **Early Neolithic – na počátku tzv. monochromní fáze – leštěná, později malovaná, nádoby na krátké nožce**
- **struktura osídlení v Thesálii a Makedonii – není závislá na kvalitě půdy a blízkosti vody. Neosídlovány záplavové oblasti.**
- **typická je pravidelnost v rozprostření sídlišť (cca 5 km od sebe vzdálených)**
- **některé oblasti neosídleny z neznámých důvodů**
- **poprvé sídlištní pahorky (magoula, toumba) – stavby z nepálených cihel a pisé, demonstrace kontinuity a nároku na dané území**
- **také plochá sídliště**

Neolit Thesálie a Makedonie

- **Akeramický neolit - Aceramic Neolithic (7000/6800-6500 BC)**
 - není všude doložen

- **Časný neolit – Early Neolithic (6500-5800/5700 BC)**
 - časný keramický horizont
 - kultura Proto-Sesklo
 - kultura Pre-Sesklo

- **Střední neolit - Middle Neolithic (5800/5700-5300 BC)**
 - kultura Sesklo

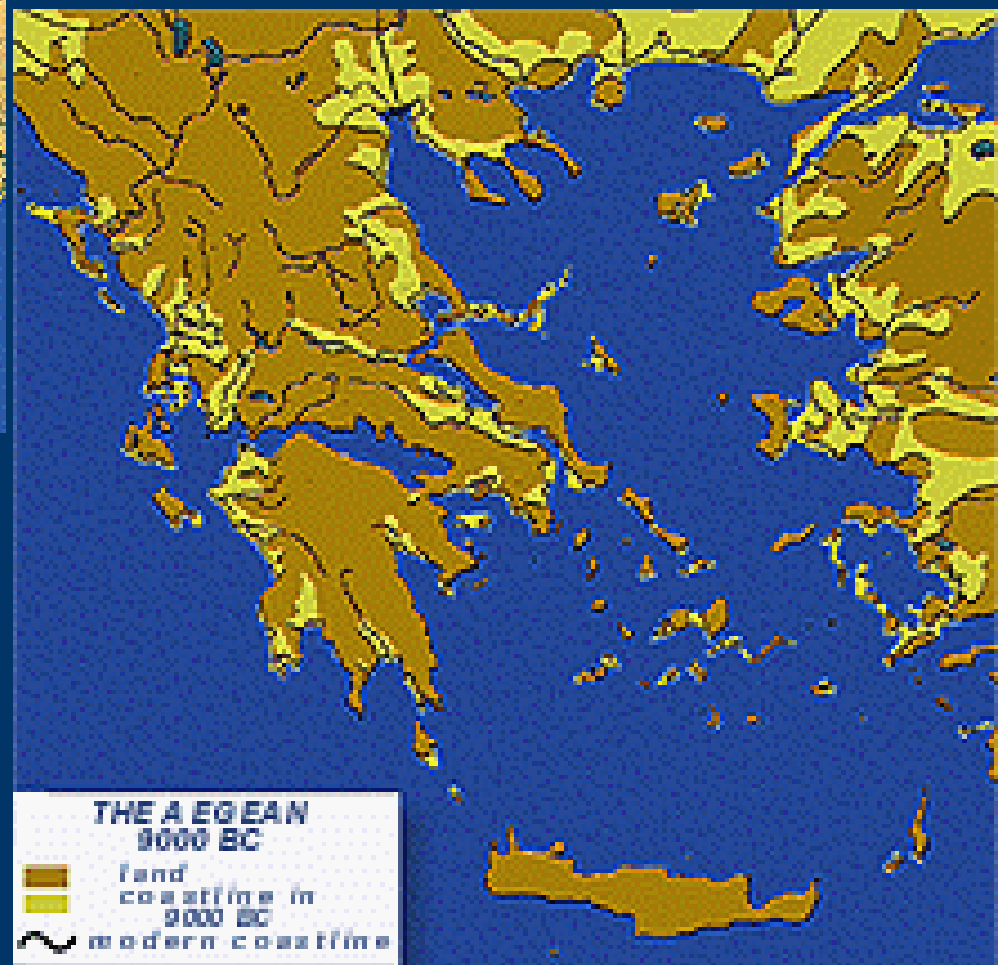
- **Pozdní neolit - Late Neolithic (5300-4500 BC)**
- **Konečný neolit – Final Neolithic (4500-3200 BC)**

9600 BC – konec doby ledové
počátek holocénu

Pleistocén

poslední stadiál
mladý dryas (10 800 - 9600 BC)

jeskyně Theopetra

- osídlena už v paleolitu
- mezolit (9700-7800 BP)
- časný-konečný neolit

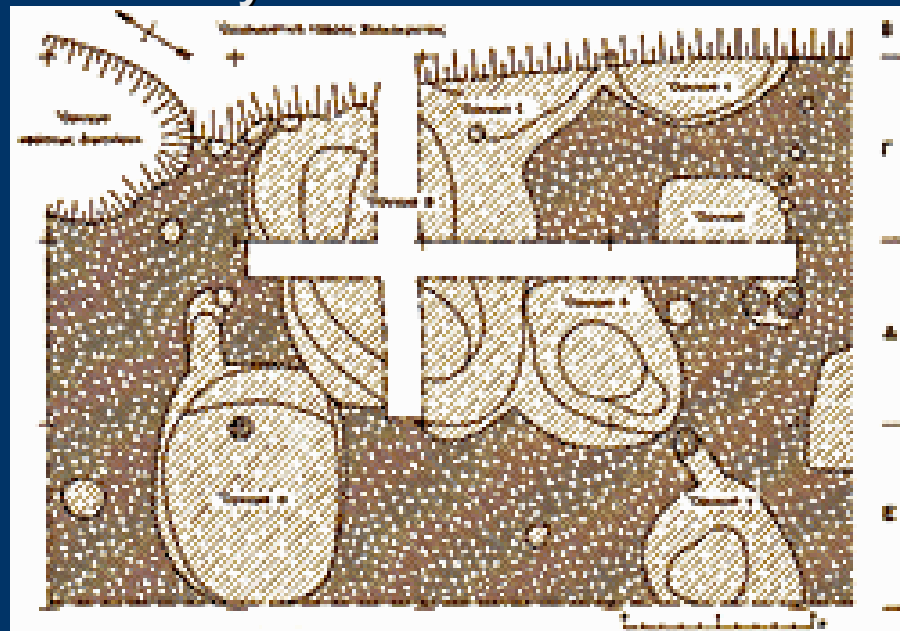
jeskyně Theopetra
pozdní mezolit
– pohřeb ve skrčené
poloze
(7050-7010 BC)

Akeramický neolit

(6800-6500 BC)

- Nejdůležitější lokalita: Argissa Magoula
- 1955-1958 – výzkum Vladimir Milojčić (univerzita v Heidelbergu)
- domestikace skotu
- domestikace pšenice, ječmene a ova, dále se objevuje hrách, čočka, vikev, pistácie, žaludy a divoké olivy
- polozahloubené kruhové chaty

- hliněné nádoby vysušené na slunci, chybí vypálená keramika
- ŠI - asi 30-60% obsidián z ostrova Melos

na základě stratigrafie na lokalitě **Sesklo**

časný neolit (6500-5700 BC)

1. časný keramický horizont

2. kultura Proto-Sesklo

3. kultura Pre-Sesklo

4. kultura Sesklo (= střední neolit)

1. Časný keramický horizont

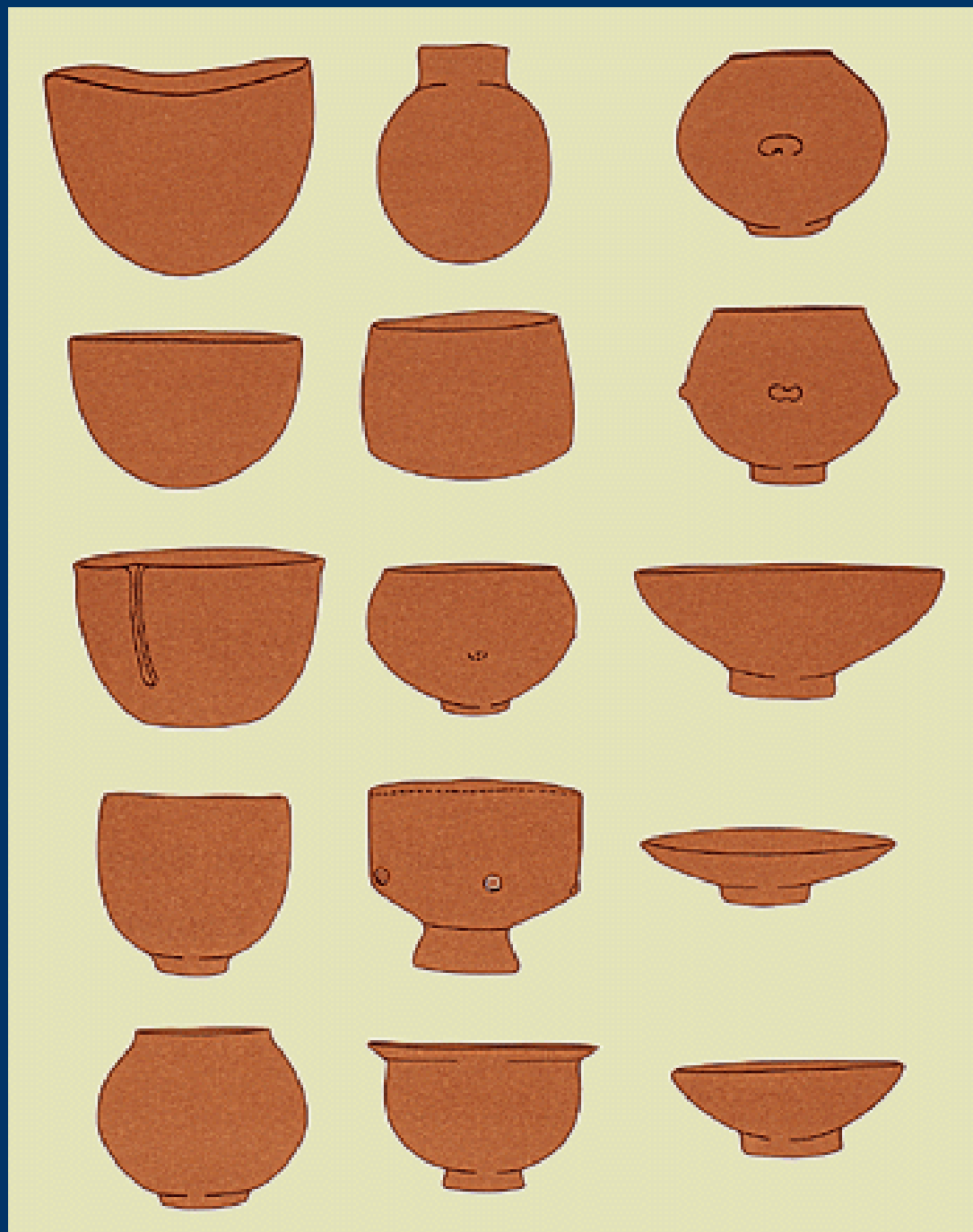
- **Nejdůležitější lokality: Argissa Magoula, Sesklo, Souphli, Achilleion**
- **skot a prase**
- **chybí doklady o domestikaci ovcí a koz**
- **domestikovaná pšenice, ječmen, hrách a čočka**
- **keramika s červeným až červeno-hnědým leštěným povrchem**

2. kultura

Proto-Sesklo

nej důležitější lokality: Nea
Nikomedea, Sesklo,
Achilleion

- keramika je kvalitnější a tvarově bohatší
- nádoby s červenou nebo růžovou engobou

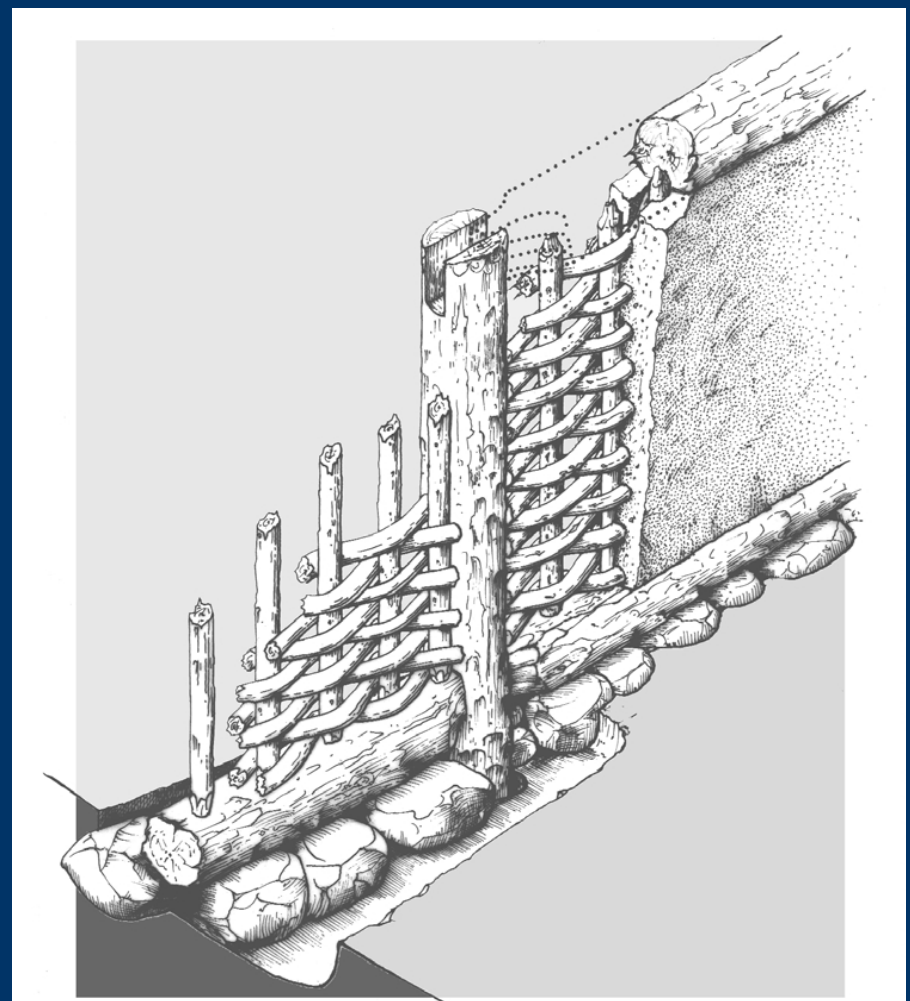
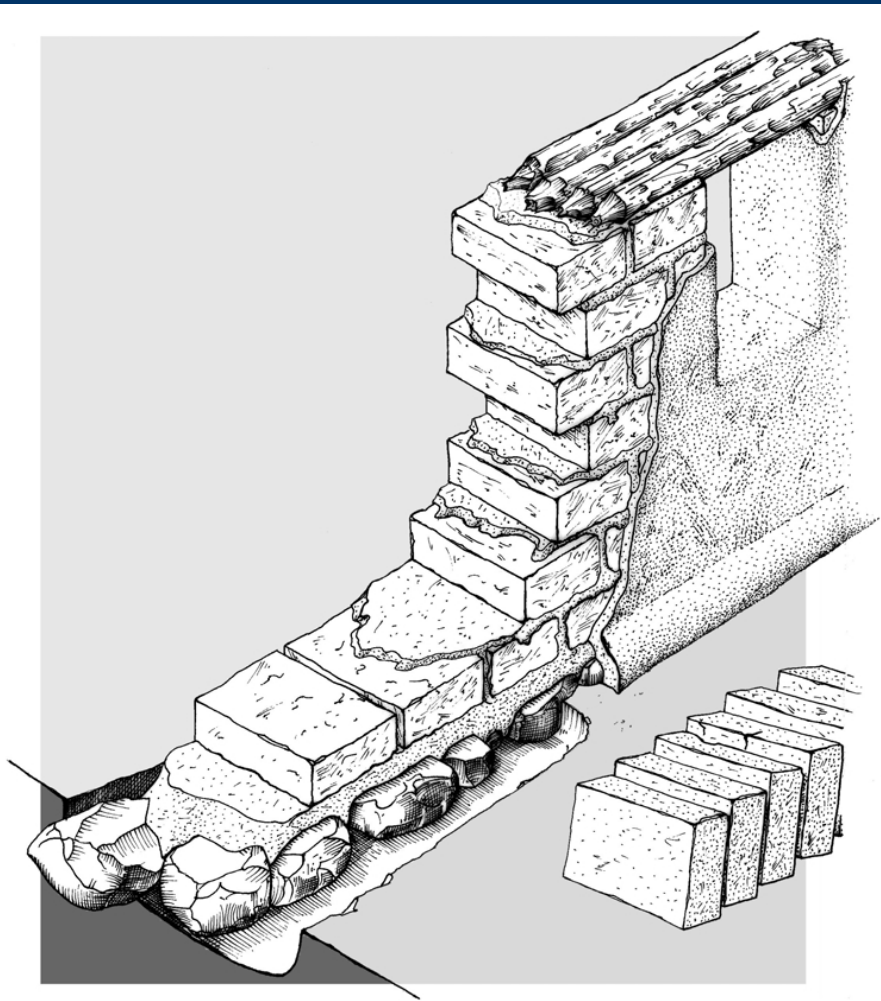
2. kultura Proto-Sesklo

- první malovaná keramika
- **červená malba** na
světlém povrchu (red-
on-white style)

časný neolit Řecka

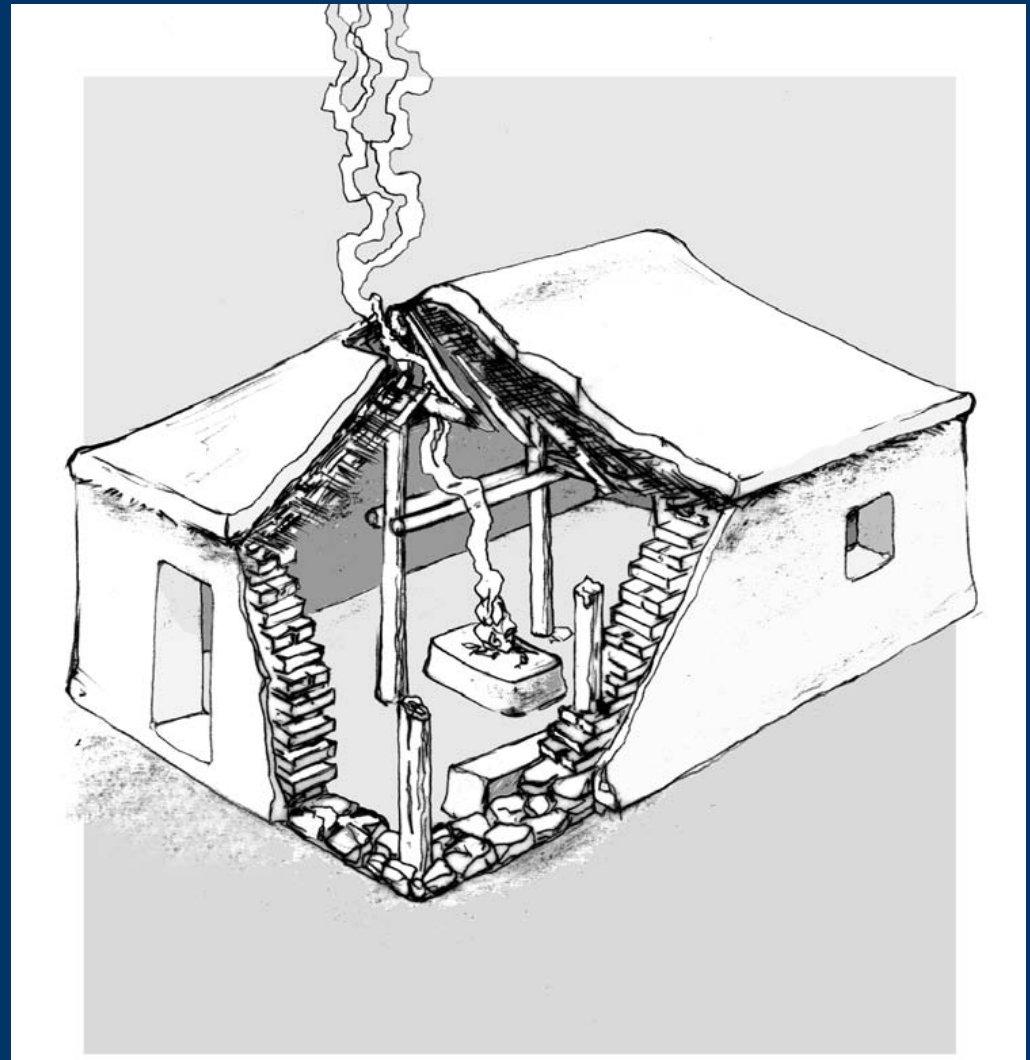
architektura

časný neolit Řecka

architektura

- rekonstrukce domu z nepálených cihel

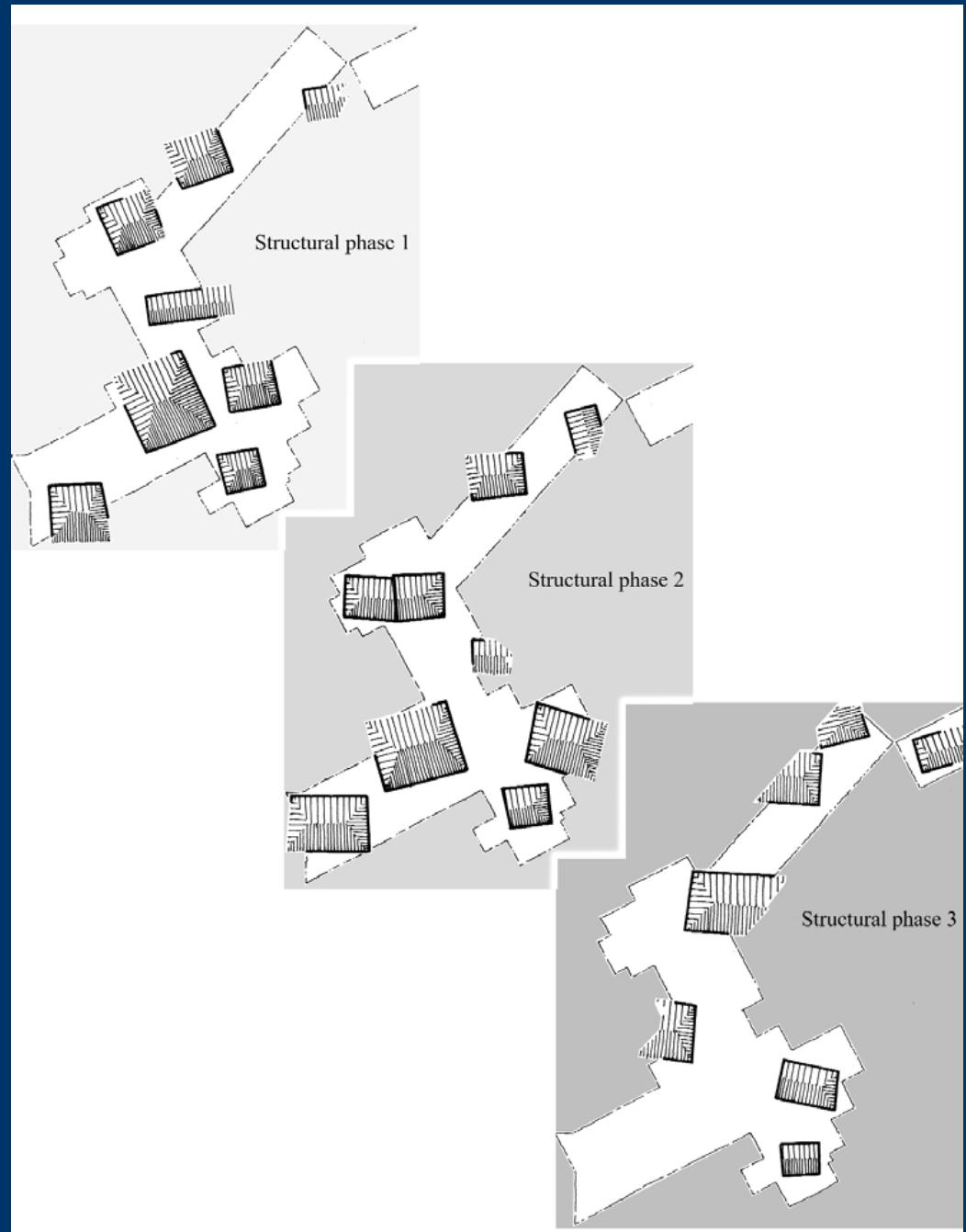
Nea Nikomedeia

- nejprve ohrazení kolem osady, potom příkop

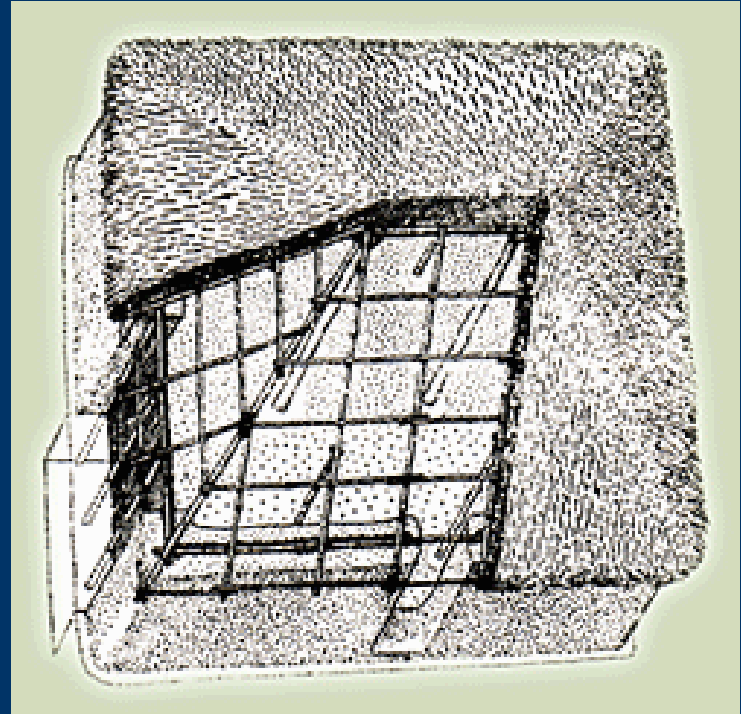

Nea Nikomedeia

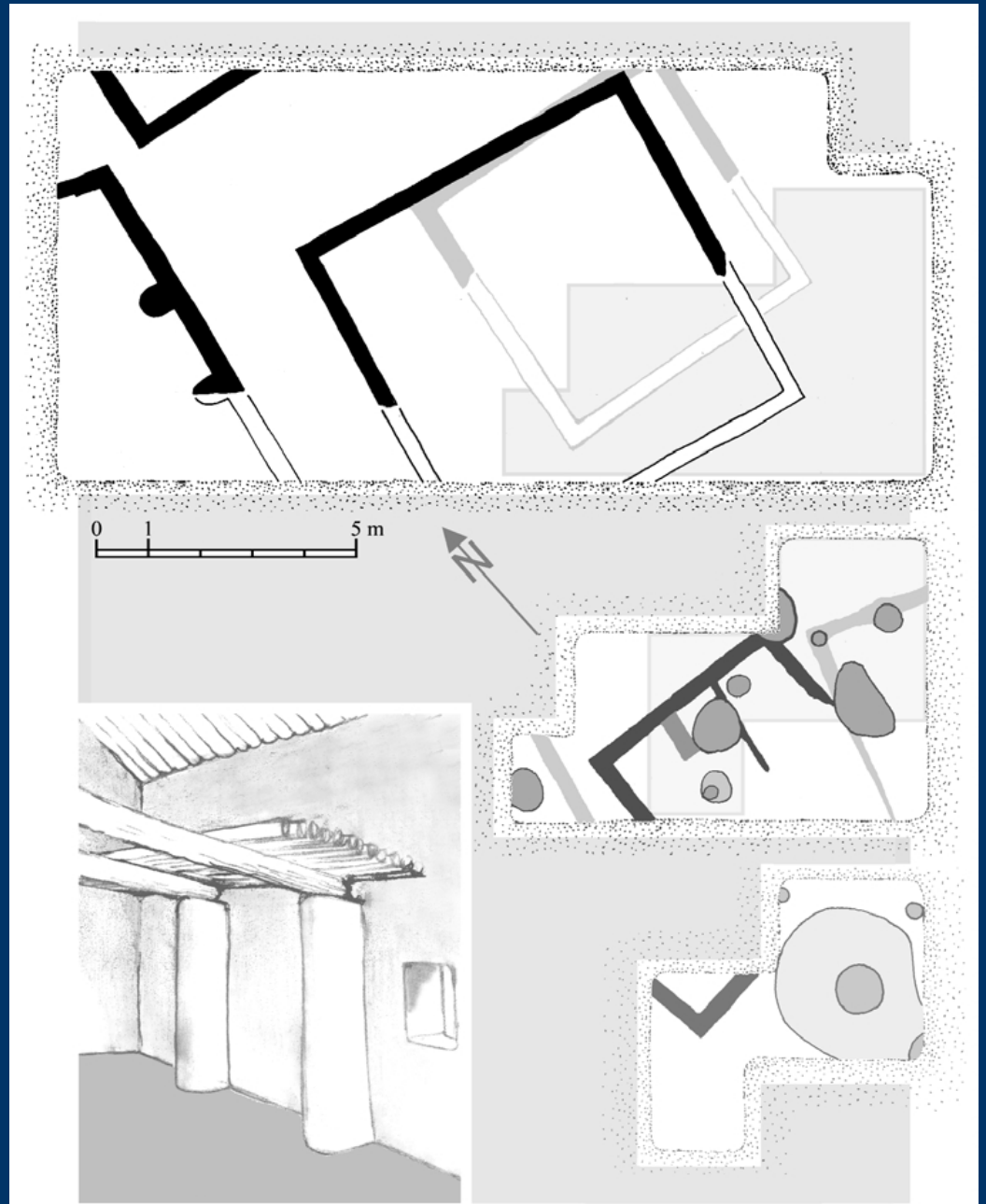
- neplánovitá výstavba
- mezi domy prostor (x v Anatólii – stavby těsně vedle sebe)
- lomená střecha
→ vyžaduje prostor mezi domy

Nea Nikomedea

Otzaki

Sitagroi

kultura Proto-Sesklo

pohřební ritus

- mrtví pohřbíváni v areálu osady
- ve skrčené poloze do mělkých jam, mimo domy, někdy do trosek starých staveb
- bez pohřební výbavy

kultura Pre-Sesklo

- pouze v severní části Thesálie, ve stř. neolitu se vytrácí
- nejdůležitější lokality: Prodromos, Sesklo, Achilleion
- keramika: vytlačovaná – barbotino, také otisky nehtů, později otisky mušlí Cardium
- Prodromos - pod podlahou domu nalezeno 11 lidských lebek a několik dalších kostí
- Achilleion II - domy kůlové konstrukce, stěny vypletené proutím a omazané mazanicí

Literatura k neolitu Řecka

Cambridge World Archaeology

THE EARLY NEOLITHIC IN GREECE

THE FIRST FARMING COMMUNITIES
IN EUROPE

CATHERINE PERLÈS

CAMBRIDGE

more information - www.cambridge.org/0521801818